

Aanvulling DOC 7 (b)

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

> Retouradres Postbus 19530 2500 CM Den Haag

Windpark Krammer

Boezemweg 13X
3255 MC OUDE TONGE

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Postbus 19530
2500 CM Den Haag
mijn.rvo.nl

T 088 042 42 42
ffwet@rvo.nl

ONTWERPBESLUIT

Onze referentie

Aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199.toek.zh

Bijlagen

1

Datum

Betreft Toekenning ontheffing
Ruimtelijke ingrepen

Geachte heer [REDACTED]

Naar aanleiding van uw verzoek van 19 mei 2014 en de aanvullingen hierop van 27 juni 2014 en 1 augustus 2014, geregistreerd onder aanvraagnummer FF/75C/2014/0199, om een ontheffing als bedoeld in artikel 75 van de Flora- en faunawet te krijgen, deel ik u het volgende mee.

Hierbij ontvangt u de ontheffing die u heeft aangevraagd, van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 8 van de Flora- en faunawet voor zover dit betreft het uitsteken, vernielen, beschadigen, ontwortelen of op enigerlei andere wijze van de groeiplaats verwijderen van de bijenorchis, alsmede van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 9 van de Flora- en faunawet voor zover dit betreft het doden en verwonden van de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, watervleermuis, bergeend, boerenzwaluw, buizerd, gierzwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiszwaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverzwaluw, pijlstaart, rotgans, slobbeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw, alsmede van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 11 van de Flora- en faunawet voor zover dit betreft het beschadigen, vernielen en verstoren van voortplantings- of vaste rust of verblijfplaatsen van de noordse woelmuis.

Procedure

In artikel 9b, eerste lid, aanhef en onder a, van de Elektriciteitswet 1998 is bepaald dat op de besluitvorming voor dit project de rijkscoördinatieregeling als bedoeld in artikel 3.35 van de Wet ruimtelijke ordening van toepassing is. Dat wil in dit geval zeggen dat de besluiten die nodig zijn voor windpark Krammer gezamenlijk worden voorbereid, waarbij deze procedure wordt gecoördineerd door de minister van Economische Zaken (EZ). Daarbij doorlopen de besluiten, op grond van artikel 3.31, derde lid, in samenhang met artikel 3.35, vierde lid, van de Wro, de uniforme openbare voorbereidingsprocedure als bedoeld in afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht met toepassing van de bijzondere regels in artikel 3.31, derde lid, in samenhang met artikel 3.35, vierde lid, van de Wro. Dit besluit is één van de besluiten die nodig zijn voor windpark Krammer. Daarom is ook op dit besluit de rijkscoördinatieregeling van toepassing.

ONTWERPBESLUIT

De minister van EZ heeft een gecoördineerde voorbereiding van de besluiten voor windpark Krammer bevorderd. Onderhavig besluit is samen met het inpassingsplan en de andere besluiten als volgt voorbereid:

- op [datum] is een kennisgeving met betrekking tot het ontwerp gepubliceerd in de Staatscourant; kennisgeving heeft ook plaatsgevonden in enkele huis-aan-huisbladen en regionale dagbladen;
- op [datum] is door de minister van EZ een ontwerp van het besluit aan initiatiefnemer gezonden;
- het ontwerp van het besluit heeft van [datum] tot en met [datum] ter inzage gelegen bij de gemeente Schouwen-Duiveland, de gemeente Tholen en de gemeente Goeree-Overflakkee;
- er zijn [aantal] informatieavonden georganiseerd, op [data], waarbij de mogelijkheid werd geboden mondeling zienswijze naar voren te brengen.

Op grond van artikel 3.32 in samenhang met artikel 3.35, vierder lid, van de Wet ruimtelijke ordening worden dit besluit en de andere besluiten gelijktijdig door de minister van EZ bekendgemaakt. Tevens doet de minister van EZ daarvan mededeling in de Staatscourant, enkele huis-aan-huisbladen en regionale dagbladen en langs elektronische weg. Eerdere insprekers en grondeigenaren en beperkt gerechtigden op die gronden worden apart geïnformeerd.

De aanvraag

De aanvraag heeft betrekking op de realisatie van het project "Windpark Krammer", gelegen in de gemeente Schouwen Duiveland. Het project betreft de realisatie van 35 turbines, klasse 3 megawatt, op en rondom het Krammersluizencomplex, op de strekdammen en de Philipsdam bij de aansluiting op de Grevelingendam, met een ashoogte van circa 120 meter, een tiphoogte van circa 180 meter en met een totaal vermogen van circa 105 megawatt, in de provincie Zeeland, inclusief een intern kabelnet en een transformatorstation.

De werkzaamheden bestaan uit:

- Aan- en afvoer van bouwmaterialen over de weg en over het water;
- Hei- en trillingswerkzaamheden op land en in of nabij water;
- Bouwwerkzaamheden aan de turbines en aan het transformatorstation;
- Leggen (graven, gestuurde boringen en persen) van de interne bekabeling van het windpark;
- Rooien van bomen en struiken;
- Inrichten en in werking hebben van een permanent werkterrein op het sluiscomplex en van tijdelijke bouw-, opstel- en opslagplaatsen.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

ONTWERPBESLUIT

Ontheffing wordt gevraagd van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 8 van de Flora- en faunawet voor wat betreft exemplaren van de bijenorchis (*Ophrys apifera*), alsmede van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 9 van de Flora- en faunawet voor wat betreft exemplaren van de gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*), laatvlieger (*Eptesicus serotinus*), meervleermuis (*Myotis dasycneme*), rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*), ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*), watervleermuis (*Myotis daubentonii*), bergeend (*Tadorna tadorna*), boerenzwaluw (*Hirundo rustica ssp. rustica*), buizerd (*Buteo buteo ssp. buteo*), gierzwaluw (*Apus apus ssp. apus*), grauwe gans (*Anser anser ssp. anser*), grote Canadese gans (*Branta canadensis ssp. canadensis*), huiszwaluw (*Delichon urbica ssp. urbica*), knobbelzwaan (*Cygnus olor*), kokmeeuw (*Larus ridibundus*), krakeend (*Anas strepera ssp. strepera*), kuifeend (*Aythya fuligula*), oeverzwaluw (*Riparia riparia ssp. riparia*), pijlstaart (*Anas acuta ssp. acuta*), rotgans (*Branta bernicla ssp. bernicla*), slobeend (*Anas clypeata*), smient (*Anas penelope*), stormmeeuw (*Larus canus ssp. canus*), tafeleend (*Aythya ferina*), wilde eend (*Anas platyrhynchos ssp. platyrhynchos*), wintertaling (*Anas crecca ssp. crecca*) en de zilvermeeuw (*Larus argentatus ssp. argentatus*), alsmede van de verbodsbepalingen genoemd in artikel 11 van de Flora- en faunawet voor wat betreft exemplaren van de noordse woelmuis (*Microtus oeconomus*).

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

Overwegingen

Wettelijk kader

Beschermde soorten

De bijenorchis is een beschermde inheemse plantensoort als bedoeld in artikel 3, lid 1, van de Flora- en faunawet. De gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, watervleermuis en de noordse woelmuis zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder a, van de Flora- en faunawet en zijn tevens opgenomen in bijlage IV van de EU-Habitatrichtlijn, diersoorten van communautair belang die strikt moeten worden beschermd.

De bergeend, boerenzwaluw, buizerd, gierzwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiszwaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverzwaluw, pijlstaart, rotgans, slobeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw, zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder b, van de Flora- en faunawet.

Verbodsbepalingen

Op grond van artikel 8 van de Flora- en faunawet is het verboden om beschermde inheemse plantensoorten te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

ONTWERPBESLUIT

Op grond van de artikelen 9 en 11 van de Flora- en faunawet is het verboden om beschermde inheemse diersoorten te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen; nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van beschermde inheemse diersoorten te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

Ontheffing

Op grond van artikel 75, lid 5, van de Flora- en faunawet worden ontheffingen slechts verleend wanneer er geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort. Op grond van artikel 75, lid 6, aanhef en onder c, wordt voor soorten genoemd op bijlage IV van de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn ontheffing slechts verleend wanneer er, naast de voorwaarde dat geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort, geen andere bevredigende oplossing bestaat en met het oog op andere, bij algemene maatregel van bestuur aan te wijzen, belangen. De belangen waarnaar verwezen wordt, zijn genoemd in artikel 2, lid 3 van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten.

Instandhouding van de soorten

Bijenorchis

De bijenorchis is in het plangebied aangetroffen. De bijenorchis komt in en rond de Krammersluizen met enkele honderden exemplaren voor. Het plangebied heeft een functie als groeiplaats voor enkele honderden bijenorchissen. Door de werkzaamheden kunnen groeiplaatsen van de bijenorchis worden beschadigd en vernield. Om negatieve effecten van de werkzaamheden op de soort tot een minimum te beperken stelt u maatregelen voor zoals beschreven in de onderdelen L, P en R van het bij de aanvraag gevoegde rapport 'Windpark Krammer, Activiteitenplan, aanvraag ontheffing artikel 75 Flora- en faunawet' van 14 april 2014. De door u voorgestelde maatregelen zijn in grote lijnen voldoende. Ter aanscherping zijn in de ontheffing echter aanvullende voorschriften opgenomen.

Door het uitvoeren van bouw- en graafwerkzaamheden kunnen, ondanks het nemen van mitigerende maatregelen, de groeiplaatsen van de bijenorchis niet behouden blijven. Naar inschatting zullen 30 exemplaren van de enkele honderden bijenorchissen van hun groeiplaats worden verwijderd bij het bouwen van fundatieplaten en opstelplaatsen van de windturbines en het transformatorstation, bij de aanleg van werkwegen en bij het graven van de kabelgoten van ongeveer 1 m breed of zal de groeiplaats voor de duur van een groeiseizoen ongeschikt zijn. Van een klein aantal zal naar inschatting de groeiplaats blijvend ongeschikt raken, doordat de grond te verdicht zal raken of doordat omstandigheden op andere wijze veranderen. De bijenorchissen zullen ter plekke met een ruime kluit worden uitgegraven en opzij gezet worden en direct na het weer sluiten van de kabelgoot worden teruggeplant of worden verplant naar een andere geschikte plek in de directe omgeving. Hierdoor zullen de bijenorchissen tijdelijk negatieve effecten kunnen ervaren.

ONTWERPBESLUIT

Er worden voldoende maatregelen genomen om een groot deel van de bijenorchissen op de te beschadigen groeiplaatsen te behouden. Echter zullen deze niet altijd succesvol zijn. Tevens is er een groeiplaats met enkele tientallen exemplaren in een greppel, waarbij na afloop van het aanleggen van de kabelgoot aansluitend een nieuwe greppel moet worden aangelegd om de hydrologische randvoorwaarden te herstellen, om de groeiomstandigheden voor de bijenorchis op orde te houden. Het is niet zeker of bij de bijenorchis na het project alle omstandigheden weer even geschikt zullen zijn als in de uitgangspositie, er zullen naar verwachting enkele groeiplaatsen ongeschikt raken als gevolg van de werkzaamheden. De functionaliteit van de groeiplaatsen van de bijenorchis wordt hierdoor niet gegarandeerd.

De bijenorchis komt algemeen voor in (de omgeving van) het plangebied. Daar waar verspreide groeiplaatsen van de bijenorchis beschadigd worden door het werk, worden verschillende maatregelen genomen om deze groeiplaatsen te beschermen of de planten te verplaatsen. Hoewel dat niet altijd succesvol zal verlopen, worden alle aanwezige bijenorchissen weer herplant en zal het merendeel van de groeiplaatsen direct na afloop ook weer geschikt zijn. Daar waar groeiplaatsen met grond bedekt worden (bijvoorbeeld direct naast de kabelgoten), zullen eerst (rij)platen worden gelegd, waarop de grond wordt gestort. De knollen blijven daaronder onbeschadigd in de grond zitten. Wanneer de rijplaten na afloop verwijderd worden, zal de groeiplaats het jaar erop weer geschikt zijn. De gunstige staat van instandhouding van de bijenorchis komt niet in gevaar, mits gewerkt wordt conform de door u voorgestelde maatregelen en volgens de overige in de ontheffing opgelegde voorschriften.

Noordse woelmuis

De noordse woelmuis is in het plangebied aangetroffen. Langs de Grevelingendam en op de Philipsdam ten noorden van de sluisen komt de noordse woelmuis in de graslanden van de dam voor. Ook op de eilanden in het Krammer-Volkerak komt de noordse woelmuis voor. Ongeveer 80 ha van het plangebied is potentieel geschikt en fungeert als voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaats, foerageergebied en algeheel leefgebied voor de noordse woelmuis. Aantasting van foerageergebieden is enkel ontheffingsplichtig indien zij van groot belang zijn voor de functionaliteit van de vaste rust- of verblijfplaatsen van de betreffende soort, doordat er onvoldoende alternatieven voorhanden zijn. Door de werkzaamheden kunnen voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van de noordse woelmuis worden beschadigd, vernield en verstoord.

Om negatieve effecten van de werkzaamheden op de soort tot een minimum te beperken stelt u maatregelen voor zoals beschreven in de onderdelen I, P en R van het bij de aanvraag gevoegde rapport 'Windpark Krammer, Activiteitenplan, aanvraag ontheffing artikel 75 Flora- en faunawet' van 14 april 2014. De door u voorgestelde maatregelen zijn in grote lijnen voldoende. Ter aanscherping zijn in de ontheffing echter aanvullende voorschriften opgenomen.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

ONTWERPBESLUIT

Vooraf zorgt u niet voor voldoende alternatief dat in kwantiteit en kwaliteit overeenkomt met de huidige functionaliteit van de voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaats voor de aanwezige populatie van de noordse woelmuis. Voor de noordse woelmuis zal tijdens de aanlegwerkzaamheden gedurende 2 jaar steeds op verschillende plekken een deel van het leefgebied ongeschikt raken door graafwerkzaamheden, aanleg van een weg, realiseren van opstelplaatsen en windturbinevoeten en overige werkzaamheden. De plaatsing van opstelplaatsen en windturbineplekken is zo gekozen dat er na afloop van het project slechts een klein deel van het leefgebied van de noordse woelmuis blijvend aangetast wordt; 9 à 10 turbines worden in het leefgebied van de noordse woelmuis geplaatst; ongeveer 1 ha van de aanwezige 80 ha verdwijnt blijvend. In de uitgangssituatie is een deel van het potentiële leefgebied minder geschikt door het jaarlijkse maaibeleid. De noordse woelmuis geeft de voorkeur aan terreinen met overjarig gras of ruigte. Daarvan is naar schatting minder dan 40 ha aanwezig op enig moment in het jaar. De functionaliteit van de voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaats van de noordse woelmuis blijft hierdoor niet volledig gegarandeerd.

De noordse woelmuis komt algemeen voor in (de omgeving van) het plangebied. In het Grevelingenmeer en in het Krammer-Volkerak is er voldoende biotoop voor de noordse woelmuis voorhanden waarin geen turbines gepland zijn en waarin de soort zich duurzaam kan handhaven. Door het preventief aangepast maaibeheer en door voldoende geschikt leefgebied te garanderen voor de noordse woelmuis, zijn de meeste negatieve effecten van het project plaatselijk en tijdelijk voor de duur van 2 jaar na de aanleg. Na afloop van het project zal met behulp van een goed maaibeleid het leefgebied weer minstens even geschikt zijn voor de populatie noordse woelmuis. De gunstige staat van instandhouding van de noordse woelmuis komt niet in gevaar, mits gewerkt wordt conform de door u voorgestelde maatregelen en volgens de overige in de ontheffing opgelegde voorschriften.

Vleermuizen

De gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en de watervleermuis zijn in het plangebied aangetroffen. In het plangebied zijn verblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis aanwezig bij het sluisencomplex. Het gaat hier vermoedelijk om een groep van 30 individuen. Van de laatvlieger is bekend dat deze voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen heeft in St. Philipsland. De laatvlieger foerageert vooral langs de zuidoostelijke havendam met aangrenzend bos, boven de graslanden, soms met 20 exemplaren, vooral in het gebied waar turbine 28 tot en met 32 zijn gepland. De meervleermuis en de rosse vleermuis hebben hun verblijfplaatsen waarschijnlijk op grotere afstand van het plangebied. De meervleermuis is alleen waargenomen aan de oostzijde van de sluis boven het water van het Volkerak. De rosse vleermuis is regelmatig aanwezig, foeragerend boven het middengedeelte van het sluiseland of boven het water van de baai, met 1 of 2 exemplaren. De ruige dwergvleermuis zal, ondanks het ontbreken van duidelijke waarnemingen, paarverblijfplaatsen hebben in de bosschages. Van de watervleermuis is niet bekend waar deze voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen heeft.

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

ONTWERPBESLUIT

De watervleermuis lijkt 2 foerageergebieden te gebruiken: het water van de baai in de Plaat van de Vliet en boven het water waar de Slikken van de Heen aansluit op de Philipsdam. De watervleermuizen jagen daar groepsgewijs in groepen van een tiental individuen. Binnen het plangebied zijn tevens locaties met andere ecologische functies (migratie-, vliegroutes en foerageergebieden) die essentieel zijn voor de functionaliteit van de voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en de watervleermuis (binnen en buiten het plangebied). Aantasting van foerageergebieden en vliegroutes/migratieroutes is enkel ontheffingsplichtig indien zij van groot belang zijn voor de functionaliteit van de voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van de betreffende soort, doordat er onvoldoende alternatieven voorhanden zijn.

Van vleermuizen vindt geen aantasting van de voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen plaats. De windturbines zullen geen effect hebben op de meest gebruikte foerageergebieden of vliegroutes die onder het rotorvlak van de windturbines liggen. Alleen op grotere hoogte vliegende vleermuizen zullen op hun weg rotoren kunnen tegenkomen en daarmee in aanvaring komen. Door de ingebruikname van de windturbines kunnen exemplaren van de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en de watervleermuis worden gedood of verwond.

Om negatieve effecten van de werkzaamheden op de soorten tot een minimum te beperken stelt u maatregelen voor zoals beschreven in de onderdelen I paragraaf 10.2 en L paragraaf 10.2 van het bij de aanvraag gevoegde rapport 'Windpark Krammer, Activiteitenplan, aanvraag ontheffing artikel 75 Flora- en faunawet' van 14 april 2014. De door u voorgestelde maatregelen zijn in grote lijnen voldoende. Ter aanscherping zijn in de ontheffing echter aanvullende voorschriften opgenomen.

Vleermuizen kunnen slachtoffer worden van een windturbine door een directe aanvaring met de wieken of door het optreden van 'barotrauma'. Dit laatste resulteert in inwendig letsel veroorzaakt door de plotseling luchtdrukverlaging achter de draaiende wieken. Er wordt geprobeerd slachtoffers zoveel mogelijk te voorkomen door een systeem te installeren in een aantal windturbines, waarmee vleermuisactiviteit kan worden geregistreerd en de wieken van de betreffende turbine en omliggende turbines voor 15 minuten in vaanstand worden gezet. Hierdoor minderen de wieken vaart, doordat ze geen wind meer vangen, waardoor minder vleermuizen slachtoffer zullen worden. Een dergelijk systeem is in Nederland niet eerder ingezet maar heeft wel veel potentie. Er is nu nog weinig bekend over vleermuizen en hun voorkomen op grotere hoogten. Turbines omringd door zoutwater krijgen geen vleermuisbewaking. Uit het onderzoek ter plaatse blijkt dat er boven de zoute wateren geen vleermuisactiviteit is waargenomen.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

ONTWERPBESLUIT

Bij alle soorten vleermuizen moet de staat van instandhouding van een populatie lokaal beoordeeld worden. Om te bepalen of de gunstige staat van instandhouding in het geding komt is het, door het Europese Hof van Justitie aangedragen en door het ORNIS-comité geformuleerde, 1% mortaliteitsnorm gehanteerd. Gesteld wordt dat indien deze mortaliteitsnorm niet wordt overschreden (< 1% van de natuurlijke sterfte), het gaat om kleine hoeveelheden die geen nadelige invloed hebben op de gunstige staat van instandhouding. Ten aanzien van de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en de watervleermuis komt uit de beoordeling dat de verwachte sterfte als gevolg van het windpark Krammer minder dan de 1% mortaliteitsnorm bedraagt.

Met de voornoemde voorziening worden er heel weinig slachtoffers verwacht. Aantallen slachtoffers zijn niet te monitoren, omdat de windturbines zo dicht bij water staan dat de meeste slachtoffers in het water zullen vallen. Het enige instrument om te zien of er vaak vleermuizen op rotorhoogte vliegen en hoe groot de kans op slachtoffers is, is door monitoring van de batcordergegevens. Daarmee kan ook het rendement van de windturbines met deze stilstandvoorziening worden ingeschat. Mocht uit de gegevens af te leiden zijn dat er bijvoorbeeld wél vleermuizen boven zoutwater vliegen, of op andere wijze meer of minder risico lopen dan ingeschat, dan zou de stilstandvoorziening eventueel nog aangepast of uitgebreid kunnen worden. De gunstige staat van instandhouding van de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en de watervleermuis komt niet in gevaar, mits gewerkt wordt conform de door u voorgestelde maatregelen en volgens de overige in de ontheffing opgelegde voorschriften.

Vogels

De bergeend, boerenzwaluw, buizerd, gierzwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiszwaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverzwaluw, pijlstaart, rotgans, slobbeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw zijn in het plangebied aangetroffen. Zij hebben allen op enige wijze een binding met het plangebied. De plek van de windturbines vormt echter geen nest- of vaste rust- of verblijfplaats voor de aangevraagde soorten. Vanwege een broedgebied dat in de nabijheid ligt, een slaapplek, een hoogwatervluchtplaats of foerageergebied, mede gebaseerd op het feit dat de betrokken vogelsoorten ook wel 's nachts seizoenstrek vertonen en op de hoogte van de rotorbladen zal vliegen, zijn 21 vogelsoorten geselecteerd die op meerdere dagen in een jaar in het luchtruim ter plaatse van de windturbines verwacht worden. Er zijn meerdere soorten vogels die in de omgeving van de windturbines voorkomen, maar deze vliegen bijvoorbeeld altijd overdag, vinden geschikte biotoop alleen op open zee, vliegen niet landinwaarts en hebben gedrag waardoor ze lager dan de rotorbladen zullen vliegen. Er wordt niet verwacht dat er afbreuk wordt gedaan aan de functionaliteit van de nest- of vaste rust- of verblijfplaats van de bergeend, boerenzwaluw, buizerd, gierzwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiszwaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverzwaluw, pijlstaart, rotgans, slobbeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw. De plaats van de turbines is zo gekozen dat er geen achteruitgang in populaties verwacht wordt.

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

ONTWERPBESLUIT

Er is rekening gehouden met de vliegroutes bij de keuze van de locatie van de windturbines. Door de ingebruikname van de windturbines kunnen exemplaren van de bergeend, boerenwaluw, buizerd, gierwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiswaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverwaluw, pijlstaart, rotgans, slobbeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw worden gedood of verwond. Voor de overige voorkomende soorten worden mede door de mitigerende maatregelen enkel incidentele slachtoffers verwacht.

Om negatieve effecten van de werkzaamheden op de soort tot een minimum te beperken stelt u maatregelen voor zoals beschreven in onderdeel I paragraaf 10.5 en paragraaf 10.6 van het bij de aanvraag gevoegde rapport 'Windpark Krammer, Activiteitenplan, aanvraag ontheffing artikel 75 Flora- en faunawet' van 14 april 2014. De door u voorgestelde maatregelen zijn in grote lijnen voldoende. Ter aanscherping zijn in de ontheffing echter aanvullende voorschriften opgenomen.

De windturbines zijn hoofdzakelijk buiten bekende trek- en vliegroutes van in de buurt voorkomende vogelsoorten geplaatst. Daarbij zijn alle vliegroutes van broedkolonie naar foerageergebied, van foerageergebied naar hoogwatervluchtplaats, van foerageergebied naar slaapplaats etc. in aanmerking genomen. Daarnaast worden, voor in het gebied van de turbines mogelijk voorkomende broedende vogels, in de aanlegfase gekozen voor werken buiten het broedseizoen of het werkgebied van tevoren tijdelijk ongeschikt maken voor broedende vogels. Door de turbineopstelling hoofdzakelijk te plaatsen buiten bekende vliegroutes van vogels, wordt doden en verwonden grotendeels teruggebracht.

De keuze voor de plaats van de 35 windturbines is op basis van waarnemingen van vliegbewegingen en het voorkomen van broed-, hoogwater- en voedsel- en slaapplaatsen van vogels zorgvuldig gemaakt. Desondanks zullen er slachtoffers vallen als gevolg van omstandigheden tijdens de seizoenstrek of door het gedrag van vogels. In het voorliggende project is de keuze van de plaatsing vooral gebaseerd op risicoloze plekken, zodat er een minimum aan slachtoffers te verwachten is. Op basis van de ligging van de verschillende biotopen, de zeldzaamheid van een aantal vogels in dit gebied en naar aanleiding van de tellingen en waarnemingen is een inschatting gemaakt welke soorten tot de meest waarschijnlijke slachtoffers zullen horen.

Er wordt ontheffing aangevraagd voor de bergeend, boerenwaluw, buizerd, gierwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiswaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverwaluw, pijlstaart, rotgans, slobbeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw, die op meerdere dagen per jaar op of bij het plangebied voorkomen en die de kans lopen dat er slachtoffers zullen vallen als gevolg van het project, omdat zij binding hebben met het gebied.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

ONTWERPBESLUIT

Het zijn de soorten waarbij de maatregel zorgvuldig plaatsen van de windturbines niet afdoende werkt, omdat zij bijvoorbeeld niet in vaste banen vliegen maar het hele luchtruim kiezen of waarvan een erg groot aantal steeds door het gebied beweegt, waarbij niet alle mogelijke routes gemitigeerd konden worden. Voor alle 21 aangevraagde vogelsoorten worden voorzienbare slachtoffers verwacht tijdens de gebruiksfase van de windturbines, vooral ten tijde van de verspreid door het gebied plaatsvindende seizoenstrek.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

De buizerd kan op grotere hoogte vliegen op weg naar foerageergebied of tijdens foerageervluchten op zoek naar een prooi op de grond. Met name tijdens het broedseizoen worden veel vluchten uitgevoerd waardoor er een aanvaringskans bestaat. Zwaluwen voeren foerageervluchten uit waarbij prooien uit de lucht worden gehaald. Hierbij kunnen ze op turbinehoogte vliegen. In en rondom het plangebied vallen de gierzwaluw, oeverzwaluw, boerenzwaluw en de huiszwaluw in deze categorie. Gezien hun vlieggedrag kunnen op voorhand slachtoffers worden verwacht. Uit eerder onderzoek blijkt dat ook meeuwen slachtoffer worden van windturbines. Met name zilvermeeuwen worden als slachtoffer aangetroffen.

Er zijn een aantal vogelsoorten die ook over land passeren in deelgebieden waar turbines gepland zijn. Passages kunnen meerdere keren per dag plaatsvinden en dieren kunnen op hoogte van de turbines vliegen, waardoor op voorhand slachtoffers kunnen worden verwacht. Dit geldt voor de soorten: knobbelzwaan, grauwe gans, grote Canadese gans, bergeend, kokmeeuw, stormmeeuw en zilvermeeuw.

Uit onderzoek blijkt dat met name 's nachts de meeste slachtoffers onder de wintervogels vallen bij windturbines, met name in donkere nachten, mistige nachten of nachten met slecht weer. Alle soorten die in deze categorie vallen en in en rondom het plangebied voorkomen en een duidelijke binding hiermee hebben, hebben gezien hun nachtelijke vliegactiviteiten, hun regelmatige vliegbewegingen en hun vlieghoogte kans om slachtoffer te worden. Dit geldt voor de tafeleend, kuifeend, krakeend, slobbeend, wilde eend, pijlstaart en de wintertaling. Voor de bergeend en de rotgans is er geen sprake van vaste vliegroutes. Daardoor kunnen slachtoffers onder deze soorten niet op voorhand worden uitgesloten. De smient is hierop een uitzondering, deze soort vliegt op turbinehoogte, waardoor op voorhand niet alle slachtoffers kunnen worden uitgesloten.

Voor de 21 aangevraagde soorten kunnen het aantal slachtoffers niet helemaal worden teruggebracht. Het risico per soort op een aanvaring is in alle gevallen echter zeer klein, één tot hooguit enkele per jaar, terwijl de populaties uit tussen de 100 individuen (lokaal, zilvermeeuw) tot meer dan 10.000 (smient) bestaan. In alle gevallen blijft het verwachte risico onder de 1% ORNIS-norm. Dat wil zeggen dat de verwachte sterfte door het windmolenpark minder dan 1% bedraagt van de verwachte natuurlijke jaarlijkse sterfte van de te beschouwen populatie. Ook vogels kunnen profiteren van de vaanstandvoorzieningen die ten behoeve van de vleermuizen nader worden uitgewerkt. Om te bepalen of de gunstige staat van instandhouding in het geding kan zijn is, het door het Europese Hof van Justitie aangedragen en door het ORNIS-comité geformuleerde 1% mortaliteitsnorm, gehanteerd.

ONTWERPBESLUIT

Gesteld wordt dat indien deze mortaliteitsnorm niet wordt overschreden (< 1% van de natuurlijke sterfte), het in deze gevallen gaat om kleine hoeveelheden die geen nadelige invloed hebben op de gunstige staat van instandhouding. Er is gestreefd naar het behoud van alle lokale populaties vogels. Uit de analyse blijkt dat ten aanzien van de 21 genoemde soorten de gunstige staat van instandhouding kan worden behouden (<1% mortaliteit). De gunstige staat van instandhouding van de bergeend, boerenwaluw, buizerd, gierwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiswaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverwaluw, pijlstaart, rotgans, slobbeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw komt niet in gevaar, mits gewerkt wordt conform de door u voorgestelde maatregelen en volgens de overige in de ontheffing opgelegde voorschriften.

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

Belang van de ingreep

U heeft ontheffing van verbodsbepalingen aangevraagd op grond van de belangen: 'de bescherming van flora en fauna', 'de volksgezondheid of openbare veiligheid', 'dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten' en 'de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling'.

Het belang 'de bescherming van flora en fauna' is niet van toepassing op uw project. Het doel van het project is immers niet de bescherming van de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, watervleermuis, noordse woelmuis, bergeend, boerenwaluw, buizerd, gierwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiswaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverwaluw, pijlstaart, rotgans, slobbeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw. De aanvraag is voor deze soorten daarom uitsluitend beoordeeld op grond van de belangen 'de volksgezondheid of openbare veiligheid', 'dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten' en 'de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling'.

Voor soorten die zijn opgenomen in bijlage IV van de Habitatrichtlijn kan alleen ontheffing verleend worden ten behoeve van belangen genoemd in de Habitatrichtlijn. Het door u aangevraagde belang 'de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling' is niet genoemd in de Habitatrichtlijn. De aanvraag is voor de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, watervleermuis en de noordse woelmuis daarom uitsluitend beoordeeld op grond van de belangen 'de volksgezondheid of openbare veiligheid' en 'dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten'.

ONTWERPBESLUIT

Voor vogels kan alleen ontheffing verleend worden ten behoeve van belangen genoemd in de Vogelrichtlijn. Het door u aangedragen belang 'dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten' en 'de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling' zijn niet genoemd in de Vogelrichtlijn. De aanvraag is voor de bergeend, boerenwaluw, buizerd, gierzwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiszwaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverzwaluw, pijlstaart, rotgans, slobbeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw daarom uitsluitend beoordeeld op grond van het belang 'de volksgezondheid of openbare veiligheid'.

Met de realisatie van het windpark wordt de uitstoot vermeden van broeikasgassen. Het gaat jaarlijks om de volgende emissies aan de belangrijkste broeikasgassen:

- 250.442 ton CO₂;
- 29.040 SO₂;
- 8.856 ton NO_x.

De reductie van de emissie van broeikasgassen draagt bij aan het verminderen van de klimaatverandering van de aarde. Op deze wijze wordt ook bijgedragen aan de belangen van volksgezondheid en openbare veiligheid. De klimaatverandering is ook voor Nederland een reëel probleem. In Nederland verliep de opwarming sinds 1950 twee keer zo snel als het wereldwijde gemiddelde. Naast hogere temperaturen en een stijgende zeespiegel zal Nederland te maken krijgen met nattere winters, heviger hagel en onweer. Een toename van neerslag zal ook gevolgen hebben voor de rivieren. Rivieren in Nederland en België zullen mogelijk 's winters meer en zomers juist minder water afvoeren.

In het meest recente rapport over de effecten van de klimaatverandering voor Nederland heeft het Planbureau voor de leefomgeving (PBL) de volgende negatieve effecten beschreven die samenhangen met de klimaatverandering in Nederland.

- Toename van meer frequente hittegolven, ook in combinatie met meer frequente zomersmog met bijbehorende negatieve effecten op de volksgezondheid.
- Verdere stijging van het aantal 'allergiedagen', door verlenging van het groeien bloeiseizoen, en het mogelijk vóórkomen van nieuwe allergene soorten. In 2020 komt de eikenprocessierups in heel Nederland voor.
- Klimaatverandering leidt tot veranderingen in de verspreiding, dichtheid en activiteit van insecten en teken (mogelijke vectororganismen voor infectieziekten). De uiteindelijke invloed van klimaat op transmissie van ziekteverwekkers is complex en voorsnog onbekend. In Nederland komen wel meer teken voor, en neemt de besmetting met de Lyme-bacterie toe.

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

ONTWERPBESLUIT

Afhankelijk van de mate waarin de klimaatverandering in Nederland zich ontwikkelt, kan meer en grotere schade ontstaan door overstromingen als gevolg van de zeespiegelstijging en de verhoogde afvoeren van rivieren. Hierdoor is een sterke toename van wateroverlast te verwachten, vooral in lage delen van Nederland en in het rivierengebied. Verder heeft de stijging van de zeespiegel niet alleen gevolgen voor de kustbescherming, maar ook voor de landbouw (verzilting, met name in zuidwest Nederland) en voor de Waddenzee.

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

**Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199**

Nederland heeft zich in Europees en VN verband gecommitteerd aan doelstellingen voor reductie van CO₂ emissies ten opzichte van het jaar 1990. Reductie van uitstoot van broeikasgasemissies is noodzakelijk om klimaatverandering tegen te gaan. Deze reductie moet worden bereikt in alle sectoren die verantwoordelijk zijn voor de uitstoot. De verbranding van fossiele brandstoffen voor de opwekking van stroom levert een belangrijke bijdrage aan de totale uitstoot van broeikasgasemissie in Nederland. In 2010 was de energiesector verantwoordelijk voor 36% van de jaarlijkse uitstoot van CO₂ binnen Nederland. Door opwekking van duurzame energie met windturbines kan het fossiel brandstofverbruik en CO₂ emissies als gevolg van bijbehorende vervoer worden beperkt, zodat de uitstoot van CO₂ afneemt. Op die manier kan een bijdrage worden geleverd aan de reductie van de uitstoot van CO₂ en daarmee aan de doelstellingen van het klimaatbeleid. De reductie die met windpark Krammer, bestaande uit 35 windturbines, wordt bereikt komt neer op circa 250.442 ton CO₂ per jaar.

Naast de vermeden CO₂ emissies is sprake van enkele overige milieuvoordelen die een transitie naar een duurzame energievoorziening noodzakelijk maken. Ten eerste zorgt windenergie voor vermeden luchtmissies (fijn stof, stikstofoxiden en zwaveldioxiden) die schadelijk zijn voor de gezondheid van mensen en voor gevoelige natuurgebieden. Ten tweede wordt met windenergie een beperking in watergebruik (koelwater, thermische verontreiniging), landgebruik (bijstook van biomassa in energiecentrales) en overige materiaalgebruik bereikt.

De ontwikkeling van windpark Krammer past binnen het rijksbeleid dat is verwoord in het ontwerp van de Structuurvisie Wind op Land (SWOL). Met deze structuurvisie wordt de keuze gemaakt voor het bereiken van de doelstelling voor wind op land, bestaande uit een opgesteld vermogen van 6.000 Megawatt in 2020, door middel van grootschalige concentratiegebieden. Concreet betekent dit voor de provincie Zeeland dat door middel van twee grootschalige locaties (windpark Krammer en windpark Kreekraksluizen) een bijdrage wordt geleverd aan de nationale doelstelling. Hiermee wordt voorkomen dat aan de doelstelling invulling moet worden gegeven door een veelheid van relatief kleine parken. Dit levert een positieve bijdrage aan de landschapsbeleving in de provincie Zeeland.

ONTWERPBESLUIT

Gelet op het voorgaande en de onverminderde actualiteit van de naar voren gebrachte omstandigheden ben ik van oordeel dat het belang 'de volksgezondheid of openbare veiligheid' voor de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, watervleermuis, noordse woelmuis, bergeend, boerenwaluw, buizerd, gierwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiswaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverwaluw, pijlstaart, rotgans, slobbeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw en het belang 'dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten' voor de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, watervleermuis en de noordse woelmuis, voldoende onderbouwd zijn om de negatieve effecten op deze soorten, die als gevolg van de uitvoering van het project zullen optreden, rechtvaardigen.

Andere bevredigende oplossing

De doelstellingen van de overheid met betrekking tot het realiseren van duurzame energie, met in dit geval in het specifiek het realiseren van windenergie, hebben betrekking op heel Nederland. Er ligt ten aanzien van het realiseren van windenergie (op het land) een omvangrijke opgave om de gestelde doelstellingen te halen, waarbij een groot aantal windturbines (nog) dient te worden gerealiseerd. Daarbij wordt zoveel mogelijk aangesloten bij ontwikkelingen en initiatieven op lokaal en provinciaal niveau.

Het project is locatiegebonden. Bij de gekozen locatie en uitvoering zal windpark Krammer leiden tot een CO2 reductie van ongeveer 220.000 ton per jaar. Tevens wordt met windturbines verdere luchtverontreiniging en waterverontreiniging voorkomen. Met de 105 Megawatt komt Nederland ook een stap dichterbij de doelstelling voor wind op land van 6.000 Megawatt in 2020. Binnen het werkgebied van de beide coöperatieve verenigingen die samen Windpark Krammer BV hebben gevormd, is er geen alternatief dat in de omgeving dezelfde reductie realiseert met minder voorziene slachtoffers of schade aan natuur. Voor de noordse woelmuis en voor de vleermuizen zijn mitigerende maatregelen gekozen, waardoor de gunstige staat van instandhouding niet in het geding komt. Ecologisch gezien is de projectlocatie wel goed gekozen. Door de gekozen inrichting, werkwijze en de planning (buiten de kwetsbare periode) wordt schade aan de gewone dwergvleermuis, laatvlieger, meervleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis, watervleermuis, noordse woelmuis, bergeend, boerenwaluw, buizerd, gierwaluw, grauwe gans, grote Canadese gans, huiswaluw, knobbelzwaan, kokmeeuw, krakeend, kuifeend, oeverwaluw, pijlstaart, rotgans, slobbeend, smient, stormmeeuw, tafeleend, wilde eend, wintertaling en de zilvermeeuw zoveel mogelijk voorkomen. Hiermee is het voldoende aangetoond dat geen andere bevredigende oplossing voorhanden is.

Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199

ONTWERPBESLUIT

Zorgplicht

Voor de soorten waarvoor ik u ontheffing verleen, bent u gehouden aan de in de ontheffing opgenomen voorschriften. Voor alle soorten echter, geldt de zorgplicht ex artikel 2 van de Flora- en faunawet, die van toepassing is op zowel beschermde als onbeschermde dier- en plantensoorten, ongeacht vrijstelling of ontheffing. Op grond hiervan dient u zoveel als redelijkerwijs mogelijk is schade aan deze soorten te voorkomen.

Vogels

U dient gedurende de werkzaamheden rekening te houden met het broedseizoen van vogels. Verstoring van broedgevallen van vogels dient te worden voorkomen. Voor de in het plangebied te verwachten vogelsoorten kan dit plaatsvinden door werkzaamheden buiten de broedperiode van aanwezige soorten uit te voeren. Tevens kunnen voorbereidende maatregelen worden getroffen om te voorkomen dat vogels tot broeden kunnen komen binnen het plangebied. Ik wijs u erop dat voor het broedseizoen geen standaardperiode wordt gehanteerd in het kader van de Flora- en faunawet. Van belang is of een broedgeval aanwezig is, ongeacht de periode.

Conclusie

Gelet op het voorgaande verleen ik u ontheffing ex artikel 75 van de Flora- en faunawet. Aan deze ontheffing zijn voorschriften verbonden. De ontheffing en de voorschriften treft u hierbij aan.

Zienswijzen

Zienswijzen over het ontwerp van het besluit kunnen worden ingediend bij:

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt windpark Krammer
Postbus 23
2290 AA Wateringen

Met vriendelijke groet,

De Staatssecretaris van Economische Zaken,
namens deze:

Marco Klaassen
Teammanager Vergunningen

**Rijksdienst voor
Ondernemend Nederland**

Datum

Onze referentie
aanvraagnummer
FF/75C/2014/0199